

# ***A sárvári Nádasdy-vár története és a Nádasdy Ferenc múzeum állandó kiállításai***



***A sárvári Nádasdy-vár épületegyüttese nemcsak történeti szempontból meghatározó eleme a városnak. A Sárvár szívében magasodó, legtöbbet kaputornyával és a várarkot átívelő boltíves hídjával ábrázolt várkastély a nemzeti örökség része. A vár ad otthont a Nádasdy Ferenc Múzeumnak ahol számos értékes látnivaló várja a látogatókat.***

***A programajánlót összeállította:***



9600 Sárvár, Medgyessy Ferenc u. 20.  
Telefon: 06-95-520-630  
Web: [www.hotelarboretum.hu](http://www.hotelarboretum.hu)

Forrás: [www.sarvar.hu](http://www.sarvar.hu)

## **A SÁRVÁRI NÁDASDY-VÁR**

A sárvári vár erődítményrendszerével, zárt belső udvarával, homlokzatainak összhangjával, egységes terv szerint felépített késő reneszánsz várkastély képét mutatja.

Rótt palánkos, kisebb kőfallal megerősített, részben fából épített 13. századi vár volt a magja, mely egymást követő alakítások - bővítések során a 17. század végére nyerte el mai arculatát.

A sárvári vár a 13. század második felében a király tulajdona volt, majd a királyi hatalom ellenében fellépő Németújvári család birtokolta. 1327-ben Köcski Sándor országbíró a király számára visszaszerezte. 1390-től Zsigmond király adományaként, kisebb megszakításokkal (1406: Garayak, 1411: Ozorai Pipo, 1464: Rozgonyiak) a Kanizsai család tulajdonában volt.

1534-ben a vár és a hatalmas vagyon a fiúsított Kanizsai Orsolyának Nádasdy Tamás nádorral kötött házassága révén a Nádasdy családra szállt.

Nádasdy Ferenc országbíró kivégzése után (1671) a sárvári vár, a sárvári és pottendorfi gyűjtemény a bécsi kincstár tulajdona lett. Draskovich Miklós, Nádasdy Krisztina férje, a várat a 326 520 forintért visszavásárolta. A Draskovichoktól öröklődés útján Zizendorf Jakabhoz, Inkey Boldizsárhoz, majd Szluha Györgyhöz került, 1768-ban Szily Ádám az új tulajdonos, majd a Pallaviciniek és a genovai kereskedők birtokolták a várat, melyet 1803-ban Este Ferdinánd, modenai herceg vásárolt meg, végül 1875-ben házasság útján a bajor hercegi család tulajdonába jutott, akik 1945-ig birtokolták a várat.

A vár legkorábbi ismert részei valószínűleg a 13. századból valók. Kőből és fából emelt földsánc és egy szakaszon toronnyal megerősített kőfal védte. Köcski Sándornak, mint várnagynak a nevéhez fűződik a 14. század közepe táján a várjavíthatása, bővítése, csinosítása.

A 16-17. századi várkastély külső homlokzati fala a korai vár védőfala volt, mögötte fából emelt épületek, védőfolyosók húzódtak. A falat az egész középkoron át javították, vastagították.

A Kanizsaiak a város felőli bejáratot kaputoronnyal erősítették meg és építkeztek a vár keleti részén is. Lehetséges, hogy a vár délnyugati részén lakótornyot emeltek, melynek szintjei a vár mai szintjeitől eltértek.

Az 1550-1560-as években Nádasdy Tamás, felesége kedvelt tartózkodóhelyét, már a reneszánsz ízlés jegyében bővítette, szépítette.

A Kanizsai-féle reprezentatív vármagot terjedelmesebb szárnyal bővítették. Egy további szárny elé levegős loggiát emeltek, mely a reneszánsz formaérzék jegyében enyhített kissé a középkori vár szigorúságán. A kaputorony 1560-ban kapja szép kapuépítményét, tervezője személyében alighanem olasz mestert sejtethünk.

Sárvár sohasem került a török elleni harcok első vonalába. Tulajdonosai, Nádasdy Ferenc és fia, Pál, mégis megerősítik, a 16-17. század fordulóján falgyűrűvel veszik körül, melyet egyszerűbb típusú olasz bástyák biztosítanak. Ez a falrendszer felmenti védelmi funkciójától a késő reneszánsz várkastélyt.

Nádasdy Ferenc országbíró nagyszabású sárvári építkezéseinek eredményeképpen a 17. század közepén az épületszárnyak a belső udvart csaknem teljesen körbezárták. Az egységes építészeti összhatás érdekében egyes középkori épületrészeket lebontottak, átalakítottak. Az országbíró a vár északi részén alakíttatott ki új reprezentatív központot.

Nádasdy Ferenc országbíró 1653-ban egy magát H.R.M. betűkkel jelző mesterrel festtette ki a díszterem mennyezetét. Az itt látható csataképek a 16-17. század

fordulója törökellenes hadjáratának (tizenötéves háború) magyarországi csatáit örökítik meg. A megrendelő nagyapjának, a „Fekete Bég”-nek, híres sziszeki csatáját állíttatta a középpontba, ezt veszik körül Buda, Tata, Pápa, Székesfehérvár, Kanizsa és Győr ostromát ábrázoló freskók.

A képeket Nádasdy Ferenc két évvel később az olasz Andrea Bertinallival stukko keretekbe foglaltatta. A legújabb kutatások szerint a mennyezet csataképeinek alkotója Hans Rudolf Miller. Később, 1769-ben, Szily Ádám Dorffmeister Istvánnal (Bécs, 1735 k.-Sopron, 1797) festtette meg az oldalfalakon látható ótestamentumi jeleneteket.

## **A NÁDASDY FERENC MÚZEUM ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAI**

### **SÁRVÁR TÖRTÉNETE**

#### **(történeti kiállítás)**

A már rómaiak által is lakott település a 14. századtól indult el a felemelkedés útján. Sárvár, mint hosszabb időn át királyi birtok, kedvező körülmények között fejlődhetett. A Nagy Lajos és Mátyás király által adományozott oklevelek másolatai e kiváltságos helyzetet kívánják bemutatni.

A Kanizsai család 800 portánál is nagyobb birtokát Kanizsai Orsolya örökölte, amely házasság (1534) révén került a Nádasdyak tulajdonába.

Nádasdy Tamás (1498-1562) korának kiváló politikusa és katonája volt. Tanulmányait Grácban, Bolognában és Rómában végezte, s hazatérte után II. Lajos titkára lett. 1527-29-ben budai várnagy. Politikai pályája felfelé ívelt. 1542-ig országbíró és horvát bán, majd 1554-ben nádorrá választották. Kiállításunkon Nádasdy Tamás tevékenységét idézi az őt ábrázoló 1855-ös litográfia, levele nádori kinevezéséről, a birtokairól készített térkép, várainak s egyik török elleni győztes csatájának, Babocsának metszetmásolata.

A vitrinsor következő része Nádasdy (I.) Ferencnek (1555-1604), a híres „Fekete Bégnek” állít emléket. A Bécsben nevelkedett ifjú hazatérte után a török elleni csaták hőse lett. Birtokainak védelme, főkapitányi tisztsége a török elleni fegyveres küzdelemre kötelezte. A kiállított fegyverek - kard, buzogány, sisak, szaru lőportartó a 16. század végéről, török ellenfeleinek metszetképei, e harcot idézik.

A terem bal oldalán elhelyezett 2 tablón a mezőváros fejlődését jelző kézművesipar, valamint Nádasdy (III.) Ferencnek, a Wesselényi-összeesküvés egyik vezetőjének dokumentumai láthatók.

A 19. század első felében a polgárosodásért vívott harc a mezővárosban is érezte hatását (iparfejlődés, építkezések stb.). Az 1848-49-es szabadságharc Sárvár történetében is jelentős esemény volt. 1848 júniusában Sárvár lakói választották gróf Batthyány Lajos miniszterelnököt képviselővé.

Az önkényuralom sötét éveit követő kiegyezés után a kisipari fejlődés felgyorsult, s a bajor hercegi uradalomban is a kapitalizálódás jelei mutatkoztak. 1894-ben megnyílt a Cukorgyár, majd 1904ben a Műselyemgyár. A gyáripár kialakulását jelezték a kisebb üzemek is.

A jelzett időszakban fontos változások történtek a község életében. 1884-ben megnyílt a tanonciskola, majd a századelőn a polgári iskola, 1909-ben új kórház létesült. A község 1889-ben már hetilappal rendelkezett. 1883-84-ben Sárváron tanított Gárdonyi Géza. A szomszédos településrészekkel való egyesítés után a lakosság létszáma 9000 fölé emelkedett.

## NYOMDÁSZAT ÉS KÖNYVKIADÁS A NÁDASDY BIRTOKOKON

### (történeti kiállítás)

A Nádasdyak idején Sárvár a magyar művelődés egyik virágzó központja volt. A humanista műveltségű Nádasdy Tamás az 1530-as években iskolát építtetett, majd nyomdát létesített. A sárvárújszigeti nyomdában jelent meg 1539-ben Sylvester János magyar-latin nyelvtana, a Grammatica Hungarolatina, majd 1541-ben a Magyarországon nyomtatott első magyar nyelvű könyv, az Új Testamentum.

A sárvári várban talált pártfogást, menedéket Tinódi Sebestyén, a török kori harcok hí krónikása. A nemzeti összefogást hirdető műveit 1554-ben jelentette meg, „Chronica” címmel Kolozsváron. Verseinek darabosságát dallamossága ellensúlyozta.

Nádasdy Ferenc (II.) folytatta apja irodalom pártoló munkásságát. Az ő idejében rövid ideig ismét működött nyomda Sárvárott. 1602-ben itt jelent meg Magyar Istvánnak, Nádasdy Ferenc udvari papjának „Az országokban való sok romlásoknak okairól” című műve.

A nyomdász a lajbach-i (Ljubljana) születésű Manlius János volt.

Az 1620-as években Nádasdy Pál támogatásával Csepregen Farkas Imre vezetésével létesült újabb protestáns szellemű nyomda, amely Nádasdy (III.) Ferenc 1643-ban történt katolizálása után megszűnt.

Nádasdy Ferenc országbíró, híven a családi hagyományokhoz, az irodalom, a könyvnyomtatás támogatója volt. Katolikus szerzők vallási és tudományos munkáinak kiadási költségeit vállalta, külföldi írók megjelenését segítette elő, saját kiadói tevékenységet folytatott. Pottendorfi kastélyában 1667-ben nyomdát létesített.

## HUSZÁROK

### (történeti kiállítás)

Kiállításunk első tablóin a lovasnomád népek, majd a honfoglaló magyarok hadművészete került bemutatásra.

A nehézlovas fegyverzetéhez tartozó Maximilián típusú vértzet, vaskesztyűpór, sisakok és nagyméretű kardok bemutatását követően találkozunk a magyar huszár első ismert ábrázolásával.

A huszárság, már a Zsigmond által megalapozott, a Mátyás király által továbbépített magyarhorvát határvédelmi rendszerben, majd a 16. században a végvárrendszerben találta meg azt a bázist, amelyre támaszkodva felvehette a küzdelmet a törökkel. 1526 után a huszárság a magyar hadszervezet nélkülözhetetlen elemévé vált.

Kiállításunk következő egysége a fentiek alapján az 1526-os mohácsi csatavesztést követő, s a tizenöt éves háborúval (1591-1606) záródó időszak törökellenes küzdelmeit követi nyomon. A végvári rendszer kiépülését bemutató térképet követően a török elleni harcokban a 16. század közepén kiemelkedő szerepet játszó főurak, „huszárkapitányok” festmény - illetve metszetképeinek másolatát láthatjuk. (Nádasdy Tamás és Zrínyi Miklós).

A török elleni úgynevezett tizenöt éves háborúban (1591-1606) a végvárakban és a főúri magánhadseregekben harcoló huszárok az irreguláris könnyűhátú lovasok újra a harc élvonalában jártak. A háború hadjárait bemutató térképet követően Esztergom és Győr 16. század végi színes metszete került bemutatásra.

A tizenöt éves háborút követően Bocskay István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György Habsburgellenes szabadságharcjait, majd az 1661-1664 között folyó újabb török háború eseményeit ismerhetik meg látogatóink.

A huszárság ott volt a bujdosók harcaiban (1672-1678), Thököly Imre felső-magyarországi fejedelem hadseregében (1678-1685), Buda felszabadításában (1686), majd az azt követő, az ország felszabadítását eredményező török elleni háború első szakaszában (1697-ig).

A főúri magánhadseregek és a császári-királyi hadsereg irreguláris ezredeinek mintájára alakult meg 1688-ban Czobor Ádám huszáraiból az első két reguláris huszárezred, amelynek egyike, a Pálffy János vezette ezred (későbbi 9. sz. huszárezred), a 20. századig tovább élt. Az 1696-ban szervezett Deák Pál-féle huszárezred ugyancsak megélte a 20. századot.

A vitrint követő tablón a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711) huszárokhoz kötődő egyes eseményei kaptak helyet. Rákóczi hadseregének fő fegyverneme a lovasság volt. Az 1706-ban meglévő 113 ezredből 73 volt lovas-, s ebből 67 huszárezred.

A kuruc hadsereg főbb támadási irányait bemutató térkép után egy kuruc-labanc lovas összecsapást megörökítő festmény színes fotómásolata, majd Bercsényi Miklós (1665-1725) kuruc főgenerális metszetképe látható.

A következő metszet Bottyán János (1643?-1709) kuruc generálist ábrázolja. Irreguláris huszárezredével 1693-tól részt vett a török elleni harcokban. A császári-királyi hadseregből 1704-ben pártolt Rákóczihoz. Huszárságjait nevéhez fűződik többek között Simontornya és Pápa megvétele is.

A tablósorot követő vitrinekben a 17-20. századi magyar-, huszár- és díszszablyák láthatóak. Kiállításunk következő egysége a Habsburg-birodalom császári-királyi hadserege magyar legénységű és tisztikarú, magyar viseletben: dolmányban, mentében, szűk nadrágban, csizmában és kucsmában járó huszárezredeinek helytállását mutatja be az 1716-1717. évi török elleni háborúban, az 1718-1720. évi Spanyolország elleni küzdelemben, a lengyel örökösödési háborúban (1718-1733), az újabb török elleni háborúban (1736-1739) és az osztrák örökösödési háborúban (1740-1748).

Az osztrák örökösödési háborúban (1740-1748) az európai csatatereken mindvégig ott küzdött a 11 magyar huszárezred. Az osztrák hadvezetés a lovasság lendületes támadására épített. A poroszokkal vívott csatákban különösen kitűntette magát a legrégebbi huszárezred. Az egykori Pálffy-ezred ezredtulajdonosi rangját Csáky György halála után az alig 32 éves Nádasdy Ferenc (1708-1783) tábornok, (a kivégzett Nádasdy Ferenc országbíró unokája) kapta meg.

A kiállítás a Nádasdy Ferencről készített színes rézmetszettel, az 1744-es rajnai átkelést megörökítő metszetszerű másolattal, a Nádasdy-huszárt 1760-ban ábrázoló színes nyomattal idézi emlékezetünkbe az osztrák örökösödési háború eseményeit, a huszárok, köztük a Nádasdy-huszárok hőstetteit.

Kiállításunk következő portréja, Hadik András tábornagyot (1711-1790) idézi. Nádasdy Ferenchez hasonlóan ő is az osztrák örökösödési, majd a hétéves háború kiemelkedő alakja volt. Kiállításunk következő része a 18. században magyar mintára szervezett francia, porosz, spanyol, bajor, németalföldi, orosz és amerikai huszáralakulatokat mutatja be.

A Ráttky- és a Bercsényi-huszárt ábrázoló metszet, illetve festményreprodukció a korai, 18. század eleji franciaországi ezredalapításokat dokumentálja. A következő metszetszerű másolaton Bercsényi László (1689-1778), Bercsényi Miklós fiát láthatjuk, aki II. Rákóczi Ferenc mellett a szabadságharc kapitányaként szolgált, majd 1720-tól egy franciaországi magyar huszárezred tulajdonosa volt. 1743-ban a francia huszárság felügyelőjévé, 1758-ban pedig Franciaország marsalljává nevezték ki.

Kiállításunk következő dokumentuma Kováts Mihály huszárezredes ábrázolja. Kováts Mihály (1724-1779) az 1740-es években több magyar huszárezredben is

szolgált, majd a poroszok oldalán részt vett a hétéves háborúban. A Pulaski-légió lovassági parancsnokaként az észak-amerikai függetlenségi háborúban 1779-ben Charleston ostrománál esett el.

A magyar mintára szervezett huszárokat megtaláljuk a szövetséges haderők és Napóleon hadseregében is.

A Napóleon elleni 1809-es magyarországi hadműveleteknek részesei voltak a nemesi felkelőkből, inszurgensekből szerveződő huszáralakulatok is. A kiállításon látható győri csatát ábrázoló litográfia, valamint az Olgyay Boldizsár inszurgens huszárkapitány harcát megörökítő metszet másolata ezen harcokat idézi. Itt látható a Miklós orosz cárt (ezredtulajdonos 1833-1848 között) megörökítő festmény fotómásolata és a Miklós-huszárt 1840-ben ábrázoló vízfestmény.

Kiállításunk következő egysége az 1848/1849-es szabadságharc eseményeit követi nyomon.

A vitrinben láthatjuk gróf Batthyány Lajosnak, az első felelős magyar miniszterelnöknek portréját. Az elhelyezett tárgyak (lovassági pisztoly, dob, zászló, zászlószalag) is a szabadságharc huszártörténeti vonatkozásait idézik.

A vitrint követő tablókon kiemelkedő huszártábornokok portréival, valamint a szabadságharc híres csataképeivel találkozhatunk.

A következő két tablón a szabadságharc leverését követően a császári-királyi hadseregbe besorozott és újra Európa különböző hadszínterein harcoló magyar huszárok emléanyagát láthatjuk. Az osztrák hadseregben huszárajaink szereplői az 1859-es olasz-francia-osztrák háborúnak, részesei 1864-ben a dán-porosz-osztrák, 1866-ban a porosz-olasz-osztrák háborúnak. Az emigráció tagjai viszont ott vannak az olaszországi magyar légióban, majd Garibaldi seregében és az amerikai polgárháborúban is.

Kiállításunk következő egysége a kiegyezést követően is létező császári és királyi huszárezredek, majd az 1874-ben megalakult magyar honvéd huszárezredek történetét követi nyomon.

A Monarchia területéről mozgósított 11 lovashadosztály tevékeny részese volt az első világháború eseményeinek. A lovashadosztályok közül két honvéd- és négy közös hadosztály regrutálódott Magyarországról. A lengyel hadszíntereken ott küzdött a 9. sz. Nádasdy-huszárezred is. Az ezred katonái különösen kitűntették magukat a limanovai csatában (1914. december 11.).

Az első vitrinben bemutatott anyag a fentieket idézi fel előttünk. Az első világháborúban használatos huszár atilla, tölténytáska a kor huszárfelszerelését illusztrálja. Az első világháború egyes eseményeit eredeti, korabeli képeslapokon, az 1914-es véres gorodeki csata reprodukcióján követhetjük nyomon.

Láthatjuk a limanovai csata térképét, Muhr Ottmárnak, a Nádasdy-huszárezred parancsnokának, a limanovai csata hőséneke eredeti portréját, vitézségi érmét és a csatában használt távcsövet.

A következő tablókon a magyar huszárság 1918-1941. közötti történetét követhetjük nyomon. A falakon és vitrinekben a 3. sz. Nádasdy Ferenc huszárezred múzeumunknak ajándékozott emléanyagát láthatjuk. A bemutatott emléktárgyak közül megemlíthetjük az 1931-ből származó úgynevezett Bélyd-serleget, „Gr. Nádasdy Ferenc 3. Honv. Huszár Ezred” körbefutó felirattal, talpperemén pedig 8 huszárezred jelvénnel, valamint az ezredzászlót.

A Nádasdy-huszárok emléktárgyait (ezüst serlegek, cigarettás dobozok, pezsgős poharak, vadászkiürt stb.) követően a 4. számú Hadik András huszárezred ereklyéi kerültek bemutatásra.

A következő teremben a II. világháború eseményei elevenednek meg. A trianoni békeszerződés a magyar haderő létszámát 35 000 főben állapította meg. Az 1920-ban felállított lovas hadosztály a mindenkori lovassági szemléző parancsnoksága alatt két lovasdandárból, dandáronként két-két huszárezredből és a lovas

tüzérosztályból állt. A 3. sz. Nádasdy-huszárezred az 1. lovasdandárhoz tartozott 1940-ig, amikor is Sopronból Munkácsra helyezve a nyíregyházi lovasdandár kötelékébe került. Az 1920-ban újjászervezett 4 huszárezred („I. Ferenc József-Jászkun”. 1. huszárezred, az „Árpád fejedelem 2. huszárezred, a „Nádasdy Ferenc” 3. huszárezred és a „Hadik András” 4. huszárezred) részt vett a II. világháború hadműveleteiben, s nagy részük az utóvédharcokban morzsolódott fel. A kiállított fotók, fegyverek, egyenruhák a fenti hősi küzdelmet idézik.

Kiállításunk befejező része a magyar huszárok lovassportban játszott szerepét mutatja be. Schaurek Ottmár, Selmeczi László, Platthy József versenydíjai e kiemelkedő szerepet dokumentálják.

## CARTA HUNGARICA

### (térképtörténeti kiállítás)

Az 58 térképlapból és egy atlaszból álló „Carta Hungarica” elnevezésű térképgyűjteményt az Angliában, Oxfordban élő Gróf László adományozta 1986-ban szülővárosának, Sárvárnak.

Térképtörténeti kiállításunk első darabja (Ptolemaios Európa-térképe) 1520-ban Strassburgban készült, amelyet további Európa-ábrázolások követnek a 16. századból.

A gyűjteménynek rendkívül értékes darabja Wolfgang Lazius Magyarország térképének 1587-es kiadása.

Ugyancsak meg kell említenünk a holland térképkiadó, Abraham Ortelius által 1595-ben kiadott „másik Magyarország térképet”, amelynek alkotója a magyar származású Zsámboki János.

A Zsámboky-térképet a 17. századi kartográfia kiemelkedő személyiségének - Orteliusnak, Mercatornak és Blaeunak - művészi szintre emelt térképei követik. A finom metszetű térképeket szebbnél szebb pajzsdíszek, címerek, vár-, város-, viselet- és tájábrázolások díszítik.

A holland térképészet e kiemelkedő alkotásai után a francia Sanson-cég Magyarország-térképei láthatók.

Angliában az első, országunkról készített térkép John Speed atlaszában jelent meg 1627-ben. Különösen érdekes a térkép hátlapján lévő országleírás, a magyarokról alkotott véleménye: „...az emberek legtöbbször erősek, indulatosak és keményen bánnak el az idegenekkel. Legnagyobb szégyen, ha valakit gyávának neveznek. Ilyenkor becsületüket egy törökkel vívott párbajban nyerhetik vissza, s csak akkor viselhetnek tollat süvegjükön.”

A 18. századi európai térképészet alkotásai közül a „Carta Hungarica” gyűjtemény 32 lapot tartalmaz.

A holland Isaak Tirion 1740-ben, Amszterdamban kiadott Magyarország-térképe a vármegyéket pontozott vonallal jelöli. Míg Szombathelyről említés sem történik, addig Sárvart jelentős településként ábrázolja, s magát a megyét is „Sarwar” névvel jelöli.

A leghíresebb német atlaszkiadó és térképész Johann Baptist-Homann által kiadott postatérkép ugyancsak kiállításunk egyik kiemelkedő darabja.

A Hungarica-térképeket jól egészíti ki a Luigi Fernando Marsigli által a Duna felméréséről készített atlasz 1741-es hágai kiadása.

## A NÁDASDY FERENC MÚZEUM IPARMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNYE

### (iparművészeti kiállítás)

Magyarországon a műgyűjtés és a mecénási tevékenység Mátyás király halála után egyre inkább a főúri udvarokba tevődött át. Nádasdy Tamás sárvári várában középeurópai mércével mérhető udvartartást épített ki. Reneszánsz műveltségénél fogva értékelte a szép és értékes tárgyakat. Feleségével, Kanizsai Orsolyával folytatott levelezéséből értesülhetünk róla, ha nem kapott meg itthon használati és berendezési tárgyakat, akkor külföldre, Bécsbe, Prágába, Velencébe küldte embereit.

Mint tudjuk II. Nádasdy Ferenctől és Nádasdy Páltól sem állt távol a kultúra, a művészet pártolása. A Wesselényi-összeesküvés kapcsán kivégzett III. Nádasdy Ferenc tudományos érdeklődésére, könyv- és éremgyűjteményére, matematikai, geometriai eszközök beszerzésére számos adat van. Mindemellett az ő esetében már tudatos műgyűjtésről beszélhetünk. A nemesfémek és drágakövek felhalmozása mellett kastélyait értékes berendezési tárgyakkal, bútorokkal, textíliákkal, festményekkel és edényekkel díszítette. Gyűjteménye az un. Kunst und Wunderkammer egyik magyarországi megtestesítője volt. Műkincseiről két leltár is tudósít. Ezek alapján a „Sárvári Kincses Tárház” valóságos iparművészeti gyűjtemény képét nyújtja. Harmincegy almáriumban őrizték az értékes és kiváló ötvösmunkákat. A leltárak 140 kárpitot és szőnyeget, köztük 39 flandriai gobelint, fegyver- és metszetgyűjteményt, hímzéseket, különleges bútorokat és egyéb művészi tárgyakat sorolnak fel. Pottendorfi kastélyában, tizennyolc teremben 200 festmény függött a falakon, köztük Európa-szerte ismert művészek alkotásai. A Bécsbe került gyűjteményből csupán néhány tárgy jutott vissza magyarországi műgyűjteményekbe. Így például az augsburgi ötvösség olyan kiváló alakjának, mint Abraham Drentwettnek „Bacchus diadala” c. asztaldíszje. Az 1660-1665 között készült aranyozott ezüst, elefántcsont faragással, ékkövekkel, zománccal díszített műtárgy ma az Iparművészeti Múzeum Esterházy-gyűjteményében lelhető fel. Hasonlóképp az Esterházy-gyűjteményben található a János Kázmér lengyel király adományaként számontartott násfás serleg, melynek aranyozott ezüst testén lévő nyolc násfát, s közel negyven boglárt a brüsszeli születésű Jan Vermeyen készítette.

A leltárak alapján kijelenthetjük, hogy a 17. századi Magyarország egyik legnagyobb főúri műkincsgyűjteménye III. Nádasdy Ferenc birtokában volt, aki korának legjelentősebb műértői közé tartozott. A Nádasdy-gyűjteménnyel egyidejűleg és azt követően Nyugat-Magyarországon több olyan vár és kastély is volt, amelyekben műgyűjtemények alakultak ki. A 18. századtól megindult a polgári műgyűjtés is. A gyűjtemények jelentőségét az 1912-es vasvármegyei műtörténeti kiállítás is bizonyítja, amelyet a szakemberek európai színvonalúnak minősítettek.

Sajnos, e gyűjtemények egy részét már Trianon megtizedelte, mivel az ország határain túlra kerültek. Az igazi nagy veszteség 1945 után érte őket, amikor szétszóródtak, vagy egyszerűen eltűntek, mint a Batthyányak körmendi gyűjteménye.

A Vas megyében megmaradt műtárgyak összegyűjtése elsősorban Sz. Koroknay Évának (1926-1987), az Iparművészeti Múzeum művészettörténészenek az érdeme.

A Savaria Múzeum és a Nádasdy Ferenc Múzeum iparművészeti gyűjteményéből kiállított műtárgyak közül az elsők a díszterem előtti fogadótérben láthatóak. Itt helyeztük el azt a nagyméretű flandriai falkárpitot, amely Dávidot és a koronájukat neki felajánló királyokat ábrázolja. Oudenaedban készült és a Hatvany-Deutsch család egykori sárvári cukorgyári kastélyából került a múzeumba.

A díszteremben áll a sárvári gyűjtemény egyik fő darabja, egy 17. századi kabinetszekrény, amelyet az Ocskayaktól vásárolt a múzeum. Pontos készítési helye



ismeretlen. Csavart lábai közt sellő, koronázópárkányát pedig Posszeidon faragott alakja díszíti. Fiókjain márványberakások (Pietra dura), két ajtaján belül egy-egy festett tájkép látható. A terem közepén lévő 17. századi balluszter lábakon álló nagy asztal itáliai hagyományokra vezethető vissza és a már említett sárvári cukorgyári kastélyból került a múzeumba. A körötte lévő lombard ízlésű székek másolatok.

A díszterem utáni folyosón a múzeum ládáit helyeztük el. Közülük a legrégebbi egy 16. századi itáliai cassone. Szintén Itáliában készült és 1696-os évszámmal jelzett az a láda, melynek elejét dús inda, maszk és félalakos angyalfaragványok ékesítene. A harmadik jóval későbbi, 19. századi, de az olasz reneszánsz 16. századi stílusában készült.

Az I. teremben a múzeum reneszánsz - későreneszánsz műtárgyai láthatók. Elsők között érdemel említést egy 1540 körüli asztal, amely vásárlás útján került a múzeum tulajdonába Pethe László budapesti magángyűjtő kollekcijából. A mellette lévő két 16. századi deszkaszék Rozsokról, Végh Gyula gyűjteményéből származik. Végh Gyula művészettörténész fontos szerepet töltött be Vas megye kulturális életében. Tevékenysége többirányú volt. Ő alapította 1921-ben a Magyar Bibliofil Társaságot, melynek elnöke is volt. 1917-1934 között az Iparművészeti Múzeum igazgatójaként dolgozott. Tragikus halála után 1952-ben a Savaria Múzeumba került több mint 700 darabból álló gyűjteménye. E gyűjteményt reprezentálja egy architektonikus felépítésű stilizált indákkal berakott láda, a 17. század elejéről, valamint öt darab un. olaszlábas támlaszék a 17. század végéről. A láda felett a falra függesztve látható egy 16. századi perzsa szőnyegtöredék, amely a Szegedyek acsádi kastélyából származik. Szintén Acsádról került a múzeumba a szemben lévő falon kiállított 17. századi flamand falikárpit. E zöld árnyalatú, emberi alakot nélkülöző, túlnyomóan növényi díszítésű, néha állat- vagy épületelemet is ábrázoló textiliákat a szakirodalom verdúrnek is nevezi. A verdúr alatt álló 17. századi kétajtós alacsonyszekrény az Erdődyek vépi kastélyából származik. A többféle hazai fából készült architektonikus és olaszorsós berakással díszített műtárgyból a század elején még kettő volt.

A bal oldali falon függő 17. századi török terítőt színes selyem és aranyszál hímzéssel rózsák, szegfűk, tulipánok díszítik, szélein keretbe török írást hímeztek. Az alacsonyszekrénytől jobbra egy itáliai 17. század eleji credenzone áll, amely edények tárolására szolgált.

A credenzone felett a falon 15. századi bíborszínű velencei mustrás bársony függ. A credenzone mellett egy-egy bőrrel bevont rézszegekkel díszített 17. századi támlásszék áll.

A szemben lévő falon látható 1494-es antwerpeni lovagitorna kép a bajor királyi gyűjteményből származik (a gyűjteményről a későbbiekben még szó lesz). A festmény 1494-ben készült. Történeti értéke mellett a heraldika szempontjából is fontos alkotás az egyetlen korabeli lovagitorna kép Magyarországon.

Az I. terem melletti folyosón egy 17. századi flandriai falikárpitot helyeztünk el, amely a Trójai faló jelentét ábrázolja: A kárpit alatt egy 16. századi itáliai cassone látható.

A II-V, termék a 18. század harmadik harmadában készült festményekkel díszítettek. A megbízó, a vár akkori tulajdonosa, Szily Ádám volt.

A II. terem falképei a század egyik legnépszerűbb regényének, Francois Fénelon: Les aventures de Telemaque (Telemakhosz bűjdosásának története 1699.) négy epizódját elevenítik meg, egy új, a felvilágosodástól főrmált embereszmény népszerűsítéseként. A négy jelenetből három, Telemakhosz és Kalypszo históriáját ábrázolja: Kalypszo nimfa fogadja Telemakhoszt és Mentort; Telemakhosz Eukarisszal; Mentor Telemakhossal a tengerbe veti magát és elmenekülnek a nimfák szigetéről. A negyedik falkép a regény egy korábbi történetével áll kapcsolatban, s Telemakhosz találkozását ábrázolja Apolló papjával, a bölcs

Termozírisszel. A festmények a regény 1755-ös kiadásának metszetei alapján készültek.

A secco technikával díszített termekben kiállított anyag a vépi Erdődy-kastélyból, a büki Szapáry-kastélyból, az acsádi Szegedy-kastélyból, Végh Gyula bozsoki kastélyából, valamint Kőszegről, Ostffyasszonyfáról került vásárlás útján a múzeum tulajdonába.

A II. terem műtárgyai már barokk stílusban készültek. Jobboldalt egy új bútortípus, a komód, 18. század közepi példányát mutatjuk be. Az elején szögekben tagolt, szalagberakással díszített műtárgy észak-itáliai, vagy osztrák munka. A komódon 18. századi tűzaranyozott bronz kandallókészlet, felette pedig széles, faragott, aranyozott keretű tükör, kétoldalt egy-egy XIV. Lajos korabeli karosszék látható. A terem baloldalán kiállított 18. századi nyugat-európai fiókoszekrényel és rajta elhelyezett barokk stílusú, de már 19. századi gyertyatartópórral szemben foglal helyet egy 18. század közepi magyar játékasztal sakk és malom berakással, körülötte három, ugyancsak magyar 18. századi nádazott támlásszék. Középen egy csavartlábú német asztal áll, rajta asztalra való kabinetszekrényel, mindkét tárgy a 17-18. század fordulóján készült.

A III. teremben már könnyedebb formájú, rokokó stílusú bútorok vannak. Bal oldalon kockamustrás berakású asztal, körötte nádazott kanapé és székek. A sarokban elhelyezkedő sarokszekrényel együtt a 18. század második felében - végén készült - magyar munkák. Az ugyanitt kiállított üveges szekrény, copf stílusú kulcslyukveretei ellenére, még a barokkhoz kötődik. A szoba túlsó oldalán lévő kínai és japán ízlésű, úgynevezett chinoiserie műtárgyak, amelyek a 17. századtól kezdve a 19. századig divatosak voltak Európa-szerte, a Végh-gyűjteményből kerültek múzeumunkba, s Nyugat-Európában készültek. A kályha melletti kabinetszekrény külseje feketére pácolt, többrétegű ezüstarany lakkozással, belseje pedig korallvörös alapon aranylakkal díszített. A leggyakoribb díszítőelemei: virágok, fák, madarak, pagodák, kínai öltözetű figurák. A másik kabinetszekrény fekete alapon arany lakkozású, japán modorú, s főleg tóparti jelenetekkel, épületekkel díszített. Mindkét kabinetszekrény 18. századi, az itt látható meissenai porcelánokkal és delfi fajanszokkal együtt.

A IV. teremben lévő műtárgyak már klasszicizálóak. Baloldalon az ablakközben egy 1790 körüli magyar konzolasztal látható. Lapján aranyozott, faragott óra, amelyet Joseph Wimmer készített Prágában. Előttük két üvegvitrinben 18-19. századi bécsi, sevres-i, meissenai, berlini porcelánokat mutatunk be. A terem túlsó oldalán lévő sarokszekrény 18. század végi osztrák munka, a mellette lévő márványlapos komóddal együtt. A kőszegi asztalosok munkáját dicséri egy 1800 körüli geometrikus- és szalagintarziás, középes IHS monogrammal berakott asztal. A mögötte lévő kanapé nádazott és támlája áttört, 18. század végi magyar műtárgy.

Az előző terem festett rokokós ornamentikájával szemben az V. terem már a klasszicizmus stílusjegyeit hordozza magán. A berendezés fő darabja egy 18. század végi hatalmas méretű francia szövött szőnyeg, Aubusson műhelyében készült. A bejárat melletti sarokban egy 1800 körüli ovális kályhaszekrény nyert elhelyezést. Az ilyen típusú bútorokat a kályhák ellentettjeként használták a korabeli szobabelsőkben. A szekrény felső üveges részében 19. század eleji bécsi porcelán kávéskészlet látható. A hosszanti falak mentén egy-egy szalagberakásos sima vonalú komód helyezkedik el, egyiknek tetején kis szekrényóra, mely Marcus Gohm szombathelyi mester műve. A komódok oldalán lévő áttört támlájú székek, az ablak melletti sarokban álló asztallal és ülőgarnitúrával együtt 18. század végi-19. század eleji magyar munkák.

A vár keleti szárnyán a VI. teremben zömében 17-18. századi műtárgyakat helyeztünk el enteriőrszerűen. A bejáratától jobbra egy diófa borítású, jávor, rózsafa, topolya és diógyökér tarzia és intarzia berakással díszített magyar kétajtós szekrény

áll. Felső párkánya alatt szalagdíszes keretben 1778-as évszám, ajtajainak betétjeiben gazdag szalagos, lombdíszes un. Laub und Bandelwerk díszítés, IHS és RA monogram van. A terem közepén látható, 1700 körüli, tölgyfából készült kettős asztal szintén magyar, s a hagyományok szerint Drégely várából származik. A körötte lévő négy csigáslábú támlásszék magyarországi munka, s ugyancsak 1700 körül készültek. Az asztaltól jobbra, a fal mellett, egy 18. század közepi Osttttyasszonyfáról származó kétajtós szekrény van. Öt pogácsa lábon áll, felső párkánya gazdagon profitált. Rézsús sarkain és ajtajain indás-rocaille-os keretelésben, jávorfából berakott pásztoralakok ill. pásztorjelenetek vannak, melyeket homokégetéses technikával árnyaltak. E szekrénytípusból - melyet ruhásszekrénynek (Kleiderschrank) neveznek - a Nyugat-Dunántúlon, főleg Sopronban többet is találunk. Feltehetőleg soproni munka az ostfftyasszonyfai szekrény is. Valószínűleg mesterremeknek készültek ezek a műtárgyak.

A bejárattól balra egy vitrinben üvegeket és kerámiákat állítottunk ki. Hollandiában, de velencei modorban készült egy 17. század végi fúvott üvegsereg, melynek tölcésalakú kelyhére gyémánttal egy háromárbcos vitorlás hajót vésett egy ismeretlen mester. Túloldalán kurzív betűkkel vésett felirat: „De groote vissery” (A nagy halászhajó). A mellette lévő 17-18. századi üvegszállal és „szárnyakkal” díszített vázáról sem állíthatjuk biztosan, hogy velencei munka, lehet, hogy Spanyolországban készült. Magyar hutából származik egy 17. századi négycsöves kutrolf, mely a kevés ép hazai példányok közé tartozik.

A kerámiák közül a legrégebbi egy 16. századi itáliai majolika, mely színes, festett, szárnyas angyalokkal és groteszkekkel díszített. Delttben készült egy önfedeles, kobaltkék madaras ornamentikával borított fajansz kancsó, mely a 17-18. századból származik. Hangsúlyos szerepet kaptak a tárlóban a habán kerámiák. Nem véletlenül, hisz a magyar főurak közül elsőként a Nádasdyak és a Batthyányak fogadták be a 16. század derekán a vallási nézeteik miatt üldözött anabaptista (újkeresztény) mesterembereket nyugat-dunántúli birtokaikra. Volt köztük ács, bognár, kádár, ónos, bádogos, de még orvos is. Legszebb emlékek a habán fazekasoktól maradtak fenn. Önmázás technikával készült tárgyaikra elsősorban az itáliai és a delfti fajanszművesség hatott. Itt kiállított tálaik, fűszertartóik, korsóik nyugat-magyarországi termékek a 17-18. századból. Mindezeket egy 19. századi kazak imaszőnyeg, egy 19. századi perzsa stílusú pajzs és egy későreneszansz stílusú, de igazából szintén a 19. században készült karszék egészíti ki az enteriőrben.

A VII-VIII. teremben a bajor királyi család használati és dísztárgyait mutatjuk be. Elsőként Joseph Stieler két festményét, aki később I. Lajos bajor király udvari festőjeként szerzett igazán hírnevet magának. A félalakos portrék I. Max Joseph (1806-1825) bajor királyt és Caroline bajor királynőt (1841) ábrázolják. Az ötvösművek között a legkvalitásosabb egy 17. század közepi nürnbergi ezüst dísztál, aminek öblében mitológiai jelenet, peremén pedig a négy évszak allegorikus ábrázolása látható. A használati tárgyak is kiváló műhelyekben készültek, olyan neves ötvösmesterek munkáit találjuk közöttük, mint a Drentwett-família 18. századi tagjainak, Abraham és Christiánus Drentwettnek, Adolf Carl Holmnak és Johann Péter Müllernek az ezüstitálcáit. A francia empire nagyszerű alkotásai egy női útikészlet részei, amelyek aranyozott ezüsből Párizsban készültek. A 19. század közepi férfi ezüst útikészlet a bécsi Mayerhofer und Klinkosch műhely terméke. A 19. század közepének és második felének müncheni ötvösségét Joseph Weber, Bartolomeo Mayerhofer és Edward Wollenweber nevei fémjelzik. Berlinben, a 19. század elején készült az a 24 személyes fehér porcelán étkészlet, amelynek minden edénytípusából egyet-egyét láthatunk a kiállításon. A Wittelsbachok nymphenburgi manufaktúrájából származik az a 19. század közepén készült 12 személyes porcelán csokoládéskészlet, amelyet Ferdinand de Fubure (Ferdinand Lefeubure) festette képek díszítik. Ugyancsak nymphenburgi gyártmány a 12 személyes vadászkészlet,

melyre a vadászjeleneteket Hans Kratzer festette 1913-1917 között.

A IX. teremben kiállított üvegyűjtemény ajándékozás útján jutott a Nádasy Ferenc Múzeum tulajdonába. Az ajándékozó, Tasnádiné Marik Klára több évtizedes gazdag életpálya után került művészettörténészként az Iparművészeti Múzeumba, ahol nyugdíjazásáig a Kerámia- és Üvegosztály vezetője volt. A szakma iránti szeretetét bizonyítja, hogy 1987-ben Pro Arte Vittraria néven alapítványt létesített, mellyel az üvegművesség területén dolgozó, technikai, művészi és irodalmi tevékenységet folytató kiváló szakembereket jutalmaznak minden évben.

A kiállításon bemutatott több mint 300 műtárgy két évszázad magyar és európai üvegművészetét mutatja be. A tárgyak zöme 19-20. századi. Az úgynevezett üvegstílust több mint egy tucat velencemuranoi üveg képviseli a századfordulóról. Tónéhány műtárgy neves személyiségekhez kapcsolható, illetve egykoron az ő tulajdonuk volt. Egy ujjmosó csésze és borospohár I. Ferenc József monogramjával a budai királyi palotából; borospohár II. Miklós cár monogramjával; söröspohár I. Péter szerb király készletéből; egy szecessziós cseh tintatartót az első magyar olimpiai bajnok Hajos Alfréd nyert egy Balaton-átúszási versenyen. A különféle üvegtechnikák mind képviseltek a gyűjteményben. Van fúvott, metszett-vészt, színes páccal bevont, réteges, festett, formába sajtolt, préselt, homokfúvással díszített, lánggal formált üveg, de még üvegszálból szőtt függöny is. Használat szerint is megkülönböztethetünk asztali, illatszeres és díszüvegeket, gyermekjátékokat és ékszereket. Az egyik leggazdagabb tárgycsoportot alkotják a historizmust és a szecessziót reprezentáló üvegek. A magyarok közül ezt olyan gyárak és mesterek munkái képviselik, mint Zlatno, Giergl Henrik műhelye, Pantocsek Leo Valentin, Sovánka István, Róth Miksa; sőt a neves festőnek Rippl Rónai Józsefnek is van itt liköröspohár terve. A szecesszió külföldi mestereinek munkáit, többek között Émil Gallé és a Daum fivérek üvegei mutatják be, de van osztrák, cseh, német, észak-amerikai század eleji műtárgy is. A modern üvegre nagy hatással lévő svéd Orrefors gyár munkáiból épp úgy vannak kiállított tárgyak, mint a cári üveghuta, vagy a Magyarországon elég ritka, leerdami (Hollandia) gyár termékeiből. A 20. század olyan kiváló művészeinek, mint a magyar Báthory Júlia és a cseh Ludvike Smrckova művei mellett a mai magyar üvegművészek egész sorának alkotásai szerepelnek a kiállításon. A teljesség igénye nélkül meg kell említenünk: Dárday Nikoletta, Horváth Márton, Németh Magda, Szabó Erzsébet, Szilágyi András, Szmétana Ágnes, Rénes György, Urbán Ferenc, Z. Gács György nevét. Mindezek mellett több neves európai művész munkája is szerepel a kiállításon. Végezetül idézzük fel Tasnádiné Marik Klára szavait, melyek híven kifejezik a gyűjtés és a kiállítás koncepcióját: „Az anyag és így a kiállítás is lényegesen eltér a hazai üvegkiállítások megszokott anyagától, mert a cél nemcsak a ritka és kiváló bemutatása volt. Igyekeztem minél több formát, megmunkálást, funkciót bemutatni a rendkívül sokrétű lehetőséget kínáló munkaanyagból, az üvegből.”

A IX-es teremből nyíló kis folyosón került bemutatásra mintegy 100 darab hutaüvegből álló gyűjtemény, amelyet a sárvári múzeum Bartha Lászlónétól vásárolt. E gyűjtemény a magyarországi hutaüveggyártás mindhárom területéről, Erdélyből, Észak-Magyarországról és a Dunántúlról származó 18-20. századi üvegeket tartalmaz. E kollekciónban található felső-magyarországi habos butéllia; korszó opálüvegszál díszítéssel; optikai díszítéssel készült kancsók; erdélyi tejüveg kancsó írásos mustrával; dél-dunántúli hutában készült optikai díszítéssel ellátott füles porciós üveg; bakonyi hutákból származó kotyogós üveg; tréfás kancsó; szenteltvíz tartók; mécsesek; Ausztriából származó zománccfestéssel díszített pálinkás butykos stb. Legkiválóbbak a somhegyi hutában készült évszamos, monogramos, köszörült díszítésű butélliak és borospoharak. Az 1815-1859 között működő somhegyi hutából többnyire szentgáti kismesek rendeltek üveget, akik

királyi vadászok voltak. A falu címerében szereplő ugró szarvas ezért is szerepel gyakran a borospalackokon. A zöldes árnyalatú butéliák hasábos és kúpos formában készültek, az előbbieket kobaltkék fogógyűrűvel. Díszítésükre jellemző: vadász, szarvas alak, szarvasra lövő vadász, káposztával megrakott szekér, szántó pipázó kismemesi öltözetű férfi, aratószerszámok. Majd mindegyiken megtalálható a tulipántó, zeg-zug vonal és a drapéria-díszítmény. A henger- és nyeles poharakon pedig általában madármotívum van. A butéliákon és a poharakon általában évszám is olvasható, monogrammal és VIVAT felirattal. Vajkai Aurél szerint: „Az üvegek stílusa mindent összevetve eléggé népies ízű, általában meglepő összhangban találjuk a történeti stílust a népies ízzel.”